

EFSA NELERE GÖRE ANADOLU'DAKİ GÖLLERİN ADLARI*

THE NAMES OF THE LAKES IN ANATOLIA ACCORDING TO MYTHS

Aziz AYVA**

Öz

Belirli yer, kişi ve olaylar hakkında anlatılan ve inandırıcılık özelliği olan mensur kısa anlatımlara efsane denir. Efsanelerin içerisinde belirli yerler hakkında anlatılanlar önemli bir yer tutar. Göller üzerine anlatılan efsaneler ise bunlar içerisinde ilk sırayı alacak kadar fazladır. Göllerin adlandırmalarında coğrafi etkenlerin yanında, halkın hafızasında yaşayan efsanelere bağlı etkenlerin de etkili olduğu görülmektedir. "Ali Gelmez", "Sapanca", "Hafız Boğulan Yer", "Gelin Geldi", "Hasan Boğuldu", vb. göl adları bunlar hakkında anlatılan efsanelere bağlı olarak verilmiştir. Ad bilimi içerisinde efsane ve menkıbelere bağlı olarak verilen adlandırmalar oldukça önemlidir. Bu düşünceden hareketle çalışmada, Anadolu'dan tespit ettiğimiz göl efsanelerinin ad bilimi açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Anadolu, Efsane, Göl Efsanesi, Ad Bilimi.

Abstract

The myths are the proeses which have persuasive features and are about specific places, events and people. The subjects of places in the myths have an important portion. And the myths related with lakes are nearly the most common of all. In Anatolia it is obvious that naming lakes is not only related with geographical features but also related with the myths of the local inhabitants. The names of some lakes like "Ali Gelmez-Ali doesn't come", "Hafız Boğulan Yer-The place Where Koran Reader Drowned", "Gelin Geldi-Bride Arrived", "Hasan Boğuldu-Hasan Drowned" etc. were given in accordance with the myths of the regions. Naming a place with mythological reasons is very important in Onomastics Science. In this study I am going to take stock of the lake myths collected all around Anatolia in terms of Onomastics Science.

Keywords

Anatolia, Myth, Lake Myth, Onomastics.

* 5-9 Eylül 2011 tarihleri arasında İspanya'nın Barcelona kentinde düzenlenen, "XXIV. ICOS International Congress Of Onomastic Sciences Names In Daily Life / 24. Uluslararası Onomastik Bilimleri Kongresi (ICOS-24)" sempozyumunda sunulan "Efsanelere Göre Anadolu'daki Göllerin Adları / The Names of The Lakes in Anatolia According to Myths/Legends" adlı İngilizce sunulan bildirinin gözden geçirilmiş, düzenlenmiş ve genişletilmiş hâlidir. Çalışma; Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinatörlüğünün 11701272 proje numarasıyla desteklenmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, KONYA / azizayva@hotmail.com <http://orcid.org/0000-0001-8792-3761>

Giriş

Efsane; belirli yer, şahıs ya da olaylar hakkında anlatılan, anlatılanlarda inandırıcılık özelliği bulunan kısa neşir şeklindeki halk anlatmasıdır. Efsanelerin adlandırılışları çok değişik şekillerde olmaktadır. Çoğu zaman efsanenin içeriği ile adı arasında benzerlikler bulunmaktadır. Bu ilgiyi kuran en önemli unsur ise efsanenin motifidir. Göllerle ilgili birçok efsanede bu özelliğin bulunduğunu görmekteyiz. Aslında bütün göl efsanelerinin adları ile hikâyeleri arasında mitolojik bir ilişki vardır. Biz de bu düşünceden hareketle makalemizde, “Adlarını Özelliklerinden Alan Göllerle İlgili Efsaneler”i ele almayı uygun gördük. Bu özelliklerin görüldüğü efsanelere geçmeden önce aşağıda gruplar hâlinde incelediğimiz efsaneleri bu açıdan genel olarak değerlendireceğiz.

A. Göllerle İlgili Efsanelere Genel Bir Bakış

a. Bingöller’de efsanelerin adları ile efsanelerde geçen motifler arasında tam bir ilişki söz konusudur. Efsanelere göre, abıhayat suyuna koşan efsane kahramanları, yüzlerce, binlerce gölü aynı anda görünce şaşkına dönerler ve “Burada bir değil, bin göl var!” derler. Bu olaydan sonra da bu bölgeye *Bingöl*, *Bingöller*, vb. adlar verilir.

b. Balıklı Göller’de de bu özelliklerin ağır bastığını görüyoruz. Hz. İbrahim’in ateşe atılıp ateşin veya gaz yağının göle; odunların da balığa dönüşmesiyle bu gölümüz *Balıklı Göl* adını almıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’yla, buldukları havuzdan yok olan balıkların savaşa katıldıklarına ve hatta bu balıkların o yörede bulunan bir ermişin ruhu olduklarına inanılmaktadır. Sonuç olarak o göllerin ve balıkların efsaneleri de *Balıklı Göller* grubuna dâhil olur. Yine, namahreme görüldüğü için kocasının isteği üzerine kendini ateşe atan kadın da balığa dönüyor ve bu motifi taşıyan efsane de *Balıklı Göller* grubuna girmektedir.

c. Tortum Gölü ve Şelâlesi ile İlgili Efsaneler daha çok, adlarını kahramanından alan göllere girer. Tortum adındaki kız, istemediği bir delikanlı ile evlendirilir ve acısından ölür. Vasiyeti üzerine de oraya *Tortum* adı verilir. Gölün oluşumundan doğrudan bahseden efsanelerde Tortum adının nereden geldiğini anlayamıyoruz.

ç. Akdamar Adası ile İlgili Efsaneler de adını kahramanlarından alıyordu. Tamara adındaki sevgilisiyle buluşmak için gölden yüzerek karşıya geçmeye çalışan genç, ışığın (çıra, mum, fener, vb.) sönmesiyle yolunu şaşırır ve “Ah Tamara!, ah Tamara!..” diyerek boğulur. Bu motife yer veren efsanelerimiz de Akdamar Adası ile ilgili efsaneler olarak sınıfına girmektedir.

d. Gölden Çıkan Olağanüstü Yaratıklarla İlgili Efsaneler’de, efsaneler adını gölden çıkan yaratığa göre almaktadır: *Aygır Gölü*, *Sudan Çıkan Su Boğası*, vb.

e. Adlarını Oluşum Hikâyelerinden Alan Göllerle İlgili Efsaneler grubuna ise makalemizde de ele alınacağı üzere Anadolu’da ve Türk dünyasında birçok efsane girmektedir. Biz, aşağıda 35 göl (su kaynağı, vb.) ile ilgili efsaneleri makale konumuz açısından değerlendirmeyi uygun gördük.

B. Adlarını Oluşum Oluşum Hikâyelerinden Alan Göllerle İlgili Efsaneler

Makalemizin konusunu oluşturan *adlarını oluşum hikâyelerinden alan, başka bir deyişle mitolojik özellikler gösteren bu efsaneleri*, sözünü ettiğimiz özellikler yönünden

aşağıda inceleyeceğiz. Makalemizin adında geçen Anadolu efsaneleri esas alınmakla beraber; Azerbaycan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Tataristan ve Başkurdistan'dan da ortaklığı göstermesi bakımından ortak motifli birer ikişer efsane çalışmamızda ele alınmıştır. Aşağıda, göllerin adlandırılışında çeşitli özellikleri vurgulanan efsaneler *alfabetik* olarak değerlendirilmiştir:

1. Acı Göl

Hızır (A.S.)'ın "Acım, bana ekmek verin." diyerek bir köyü ev ev dolaşmasına rağmen iki çocuklu bir gelinden başka kimsenin yardım etmediğini görüyoruz. Hızır'ın da geline, "Çocuğunu da al, arkana bakmadan köyden çık." demesi üzerine köy suya gark oluyor. Suyunun acı olmasından dolayı da bu göle **Acı Göl** deniliyor. Dikkat edilirse yukarıdaki efsanede olduğu gibi gölün kaynağı ile efsanenin adı arasında bir çağrışım görülmektedir (Ege 1992: 85-86).

2. Akdamar Efsanesi

Van Gölü'nün karşısında bulunan köylerdeki iki genç birbirini sevmektedir. Gündüzleri buluşma imkânı bulamayan gençler, çareyi gece oğlanın gölden yüzerek kızın yanına gelmesinde bulmuşlar. Gençlerin buluşmalarını fark eden keşiş, gençlere rehber olan fenerin yerini değiştirir ve delikanlının yolunu şaşırtarak boğulup gitmesine sebep olur. Oğlan da boğulurken "Ah Tamara, ah Tamara!" diye feryat eder. İşte bu efsanemizin adı da keşişin kızı Tamara'dan zamanla değişerek **Akdamar Efsanesi** olmuştur (Önay 1976: 59-60).

3. Ali Gelmez Gölü

Arkadaşları ile yüzmeye giden Ali, birkaç kez göle dalıp dalıp çıkar. Sonunda Ali yine suya dalar ve bir daha su yüzüne çıkmaz. Arkadaşları beklerler, beklerler... "Ali gelmedi." diye de birbirlerine bakarlar. Bu olay Ali'nin yakınlarını ve çevresini o kadar üzer ki bu olaydan sonra o göle **Ali Gelmez Gölü** adı verilir (Alptekin,1993: 104).

4. Ankabir Çeşmesi

Efsaneye göre, bir çoban koyunlarını otlatırken büyük bir taş görmüş. Taşı kaldırmış, altında bir su kaynağı varmış. Çoban, içmek için bu kaynağa eğildiği sırada kavalını suya düşürmüştü. Üçüncü gün sonunda kaval, suyun yüzünde görülmeye ve bir çağlayan olup köye doğru akmaya başlamış. Nereden geldiğini bilmedikleri bu suyu köylüler bir mucize olarak kabul etmişler. "Ben bu suyun kaynağını biliyorum." dediği için de çobanı öldürmüşler. Günümüzde bu su Hani'nin ortasında Ankabir Meydanı'nda sekiz gözlü bir çeşme hâlinde akmaktadır. Bundan dolayı bu suya **Ankabir Çeşmesi** adı verilmiştir (Yavuz 1988: 151-152).

5. Asa Suyu / Derme Suyu

Bir yaz günü Emir Sultan ve müritleri Musa Baba civarında bir bahçede oturuyorlarmış. Orada bulunanlardan biri Emir Sultan'ın asasını yere saplar ve o anda yerden su çıkmaya başlar. Bu suya da **Asa Suyu** denir. Asa ile su çıkartma motifine Malatya'da bulunan **Derme Suyu**'nu örnek gösterebiliriz. Başka bir efsanede de Ermiş, kılıcını yere saplamak suretiyle oradan su çıkarıyordu (Olgun 1989: 126-127).

6. Aygır Gölü

İnanışa göre bu gölden bir aygır çıkar ve çevredeki atlarla çiftleştikten sonra geri dönermiş. Hz. Ali'nin atı olduğu söylenen bu aygırların çiftleştiği atlardan olan taylar yörenin en sağlıklı ve en hızlı atları olmuştur. Burası çevre halkı tarafından kutsal kabul

edilir. İçinden Aygır çıktığı için de bu göle **Aygır Gölü** denilmiştir (Kara 1993: 103).

7. Balıklı Çeşme

Vaktiyle çok zengin bir kişinin güzel bir kızı vardır. Bu kıza, karşı köyden bir zenginin oğlu vurgundur ama kız, köyündeki fakir bir gence âşıktır. Abdi adındaki bu gencin, kızı babasından istemesine rağmen gaddar baba, kızı vermediği gibi Abdi'ye de hakaret eder. Bir süre sonra da zengin adam, kızı oğluna ister ve kırk gün kırk gece süren düğün olur. Nihayet düğün alayı hareket edip bir suyun kenarına geldiği zaman kızın atının ayağı kaymış ve kız atla beraber suda kaybolmuştur. Bu arada Abdi de uzaktan düğün alayını takip ediyormuş. O da Allah'a dua ederek Allah'tan canını almasını istemiş ve ortadan kaybolmuştur. Çocuğun bulunduğu yerde bir taş, taşın altından da bir suyun belirdiği görülmüştür. Bu sudan her Cuma akşamı balık çıkmaktadır. **Balıklı Çeşme** adı da buradan gelmektedir (Efsanelerimiz 1988: 35).

8. Balıklı Göl

Kocası isteyken kapı önünde namahreme görünen kadın, olanları kocasına anlatır. Kocasını da "Ya, sen Allah'ı o kadar çok seviyorsun demek; öyleyse kendini şu ateşe at." der. Kadın da hiç düşünmeden denileni yapar. O anda ateş yanan yer bir göle, kadın da balığa dönüşür. Efsanenin adı da bu motiften dolayı **Balıklı Göl** olmuştur (Sakaoğlu, 1976: 233-234).

9. Beşikli Göl / Altın Beşik Efsanesi

Bektaş Yaylası'nda bulunan yedi gölün birisinde altından bir beşik varmış. Bu beşik her yıl temmuz ve ağustos aylarında bir kere su yüzüne çıkarmış. Bu beşiğin üzerinde bulunan ziller de ötermiş. Bundan dolayı bu göle **Beşikli Göl** demiş. Başka bir efsanemiz ise **Altın Beşik Efsanesi** adını almıştır (Gökşen 1999: 164).

10. Bingöller

Savaş sırasında susuzluk çeken ordular su aramaya çıkarlar. Bir bölüğün su bulup diğer bölüğe orayı haber vermesi üzerine onlar da su almaya giderler. Bakarlar ki binlerce göl var. Hep bir ağızdan "Burada bir göl değil; bin göl var, bin göl!.." derler ve **Bingöller**'in adı ortaya çıkar (Alptekin 1993: 103).

11. Bulancak

Bu efsanede bir kız suya, bir delikanlı da çamura dönmektedir. Göl, gerçekten de dibi çamurlu olduğundan bulanıktır. Bu yüzden buraya **Bulancak** adı verilmektedir (Bedia Kaplan Derlemesi).

12. Büyük Göl-Küçük Göl Efsanesi

Safranbolu'da bulunan ve Yörük köylülerinin tarlalarını sulayan iki göl vardır. Her iki gölün de efsanesi vardır. Bu göllerin biri büyük, diğeri küçüktür. Göllerin bu özelliklerinden dolayı efsanenin adı **Büyük Göl-Küçük Göl Efsanesi** olmuştur. (Kocatepe 1995: 45-46).

13. Can Boğ Gölü

Eskiden Urumlar (Rumlar), yaptıkları el işlerini bir gölün kenarında kurdukları panayırdaki sergilerlermiş. Orada da eğlenirken oynarlarmış. Ayrılırken de bu göle, boğarak bir kurban verirlermiş. Altın ve bakır işlemelerden de bu göle atarlarmış. Ondan sonra da bu göl **Can Boğ Gölü** olarak adlandırılmış (Akarsu 1979: 1).

14. Çoban Bağirtan Suyu

Kendisi ve sürüsü için Allah'tan su isteyen Çoban'ın duası kabul olur ve hemen orada bir kaynak meydana gelir. Çoban, suya karşılık adadığı kurban yerine başında bulduğu biti ezer. Çobanın Allah'a karşı yaptığı bu hareket hemen cezasını bulur ve Azrail, hemen oracıkta canını alır. Oradan çıkmakta olan suya da **Çoban Bağirtan Suyu** adı verilir (Sakaoğlu 1989: 30).

15. Deve Gölü / Deve Yudan Efsanesi

Bahar mevsiminde, bataklık hâline gelen gölde oradan geçmekte olan kervanın develerinden biri batmış ve mahvolmuş. Bu göle de sonradan **Deve Gölü** denilmiş. Başka bir efsane de, bir devenin üzerindeki gelinle birlikte batmasından dolayı **Deve Yudan Efsanesi** adını almıştır (Görkem 1987, 255).

16. Dipsiz Göl

Beddua sonucunda oluşan bu göl öyle derindir ki ona girmek mümkün değildir. Bu sebeple göl **Dipsiz Göl** olarak bilinir (Ergun 1993: 268).

17. Dipsiz Göl Efsanesi

Çok eski zamanlarda bir ağanın oğlu, ormanda avlanırken kız kümelerine rastlar. O kızların en güzeli ağanın oğluna su ikram eder. Bu esnadaki konuşmalarla genç, bir ceylana benzeyen kıza âşık olur. Oğlan, kızı isterse de kızın babası diretir. Deliye dönen oğlan yedi sekiz arkadaşıyla kızı kaçıtır. Zifiri karanlıkta dağlardan, tarlalardan, çaylardan geçerlerken bu heyecanlı kaçış onları bir göle çıkarır. Gece yarısı oğlan, "Burada dinleneceğim, etrafı dikkatlice kontrol ederek kuş bile uçurtmayacaksınız." der. Arabacısına da arabayı biraz daha ileriye, gölün içerisine, almasını söyler. Gölün dipsizliğinden haberleri yoktur. Bir anda gölün ortasına doğru ilerleyen atlar; oğlanı, kızı ve arabayı gölün derinliklerine sürükler. Aynı gece haksız yere öldürülen Bekçi'nin intikamı böylece alınmış olur. Delikanlıyı, kızı ve arabacıyı içine alan bu göl de dipsizliğinden dolayı **Dipsiz Göl** adıyla bilinmeye başlar (Baş 1974: 43-44).

18. Eğirdir Gölü

Gölün bulunduğu yer vaktiyle Çukurova adıyla bilinen verimli bir ovaymış. Ovada pamuğu olan bir adam, mahsulüne bakmak için şöyle bir gezintiye çıkmış. Adam, tarlasına bakmış ki her yer su altında kalmış. Bu arada ailesi de onu bekliyormuş. İplik eğirmekte olan karısının ilgisizce "N'oldu herif?" demesi üzerine adam: "Sen eğir dur bakalım, pamuğu eğir dur. Çukurovayı su basmış." demiş. İşte bu **Eğirdir Gölü**, adamın bu sözlerinden meydana gelmiştir (Türe 1994: 69). Başka bir varyanta göre; Eğirdir Gölü'nün bulunduğu yer başlangıçta güllük gülistanlık çukur bir ova imiş. Birdenbire tufan misali yağmurlar yağmaya başlamış ve ovayı seller basmış. Bu arada da bir nine durmadan yün eğirmekteymiş. Etraftakiler ona "Haydi koş!.. Yer sulandı, gök bulandı. Sel geliyor, canını kurtar." diyerek seslenirlerse de o aldırılmaz. Onlar da, "Ne hâlin varsa gör, öyleyse eğir dur." derler. **Eğirdir Gölü**'nün adı da buradan gelir (Önder 1967: 4553). Aynı göl ile ilgili başka bir efsanede de yukarıdaki efsanede olduğu gibi "Eğir dur." dan **Eğirdir Gölü** olmuştur (Uysal 2000: 31).

19. Eğri Göl

Efsaneye göre, olayın geçtiği zaman orada bulunan kervanın eğriliğinden dolayı eğri bir yay şeklinde oluşmuş ve gölün adına da **Eğri Göl** denilmiştir (Sakaoğlu'nun Arşivinden).

20. Garı Bınarı / Karapınar

Bir kadın, eğirmekte olan kirmanını yere düşürür. Yere düşen kirman yuvarlana yuvarlana gider ve ileride durur. Yörük kadını ipi takip ederek kirmanın yanına varır ve kirmanı topraktan çıkarır. Kirmanın ucunun ıslak olduğunu gören yaşlı kadın orayı elleriyle deşeler. Bir süre sonra da oradan bir su fişkirir. Suyun fişkırdığı yere hemen bir pınar inşa etmişler. Buraya önce “**Garı Bınarı**” demişler, daha sonra da değişerek **Karapınar** olmuştur (Duman 1987: 31).

21. Gelin Boğan

Çok eski zamanlarda birbirini seven iki genç evlendirilir. Gelin, bir köyden diğer köye bir gölün yanından geçen yoldan götürülecektir. İki kişi önde atı çekerken gölün yanına geldikleri zaman at ürker. Gelin ve atı çekenler göle uçarlar ve bir daha da hiç görünmezler. O günden sonra da Abdülharap Gölü'nün ortasındaki belli bir bölgeye **Gelin Boğan** adı verilir (Yağbasan 1991, 237).

22. Gelin Geldi Gölü

Ilıca İstasyonu'nun bulunduğu yer (Erzurum/Ilıca) vaktiyle bir gölmüş. Bu gölümüzün hikâyesi kısaca şöyledir: Çevre köylerin birinde birbirini seven iki genç vardır. Araya delikanlının askerliğinin girmesiyle kız sarsılır. Oğlanın şehit olduğuna dair bir haberin yayılmasıyla da kız başka birine verilir. Düğün yapılır ve alay yola düşer ama kızın aklı hep eski sevgilisindedir. Alay, bir gölün kenarına geldiği zaman; kız, gölün derin sularına bakar ve birden suya doğru koşmaya başlar. Bir süre sonra da kaybolur. Kafiledelikler, umutla gelinin geleceğini beklemeye başlarlar ve gölde görülen herhangi bir değişiklik gelinin geldiğine yorulur. Bekleşenler de “Gelin geldi!, Gelin geldi!” diye haykırmaya başlarlar. Bu olaydan sonra da bu göl **Gelin Geldi Gölü** olarak adlandırılır (Sakaoğlu 1976: 231-232).

23. İkiz Oluk

Yemen Savaşı sırasında, kocası savaşta olan Zelha Kadın; fidan boylu, yakışıklı iki oğluyla beraber bir Anadolu köyünde yaşamaktadır. Erkekleri başlarında olmadığı için bütün köylüler gibi Zelha Kadın da zor günler geçirmektedir. Onun tek tesellisi asker yârimin hatırası diye sevdiği oğullarıdır. Oğullarının ısrarlarına dayanamayan Zelha Kadın bir gün “Bari azar azar getirsinler de ısınsınlar.” diyerek çocuklarını oduna yollar. Vakit hayli geçmiştir ama çocuklar gelmemiştir. Kar ve tipi altında kalan çocuklar birbirlerine sarılıp bir ağacın kovuğunda sonsuz bir uykuya dalarlar. Bu arada çocuklarını dağda taşa sürekli arayan acılı anne; yerini yurdunu unutmuş, insan içine karışmaz olmuştur. Nihayet bir gün mezardan dönerken köşeyi bucağı ateşe verip ortalıklardan kaybolmuş. Savaş bitmiş; askerler birer birer köylerine gelmeye başlamışlardır. Zelha'nın kocası da gelmiş ve yuvasından hiçbir eser bulamamış. Zelha'nın, kocasının rüyasına girip kendisini bulup oğullarının yanına defnetmesini istemesi üzerine adam, arkadaşlarını da alıp mezara varmış. Kazmışlar, kazdıkça Zelha'nın vücudunu görmeye başlamışlar ve nihayet gözlerine gelmişler. Bakmışlar ki kadın ağlıyormuş. Silmişler gözlerini, yaşlar çoğalmış ve sonunda gür bir kaynak şeklinde fişkirmiş. Kadının vücudunu oğullarının yanına götürmüşler, gözlerine ise iki oluk yapmışlar. Bu iki oluk Zelha'nın oğullarıymış. Bu sebepten efsanemizin adı da **İkiz Oluk** olmuştur (Kuzucular 1976: 19-21).

24. İnegöl

İnegöl kasabasını savunmak için İnegöl Tekfuru, oradan akmakta olan bir suyun önünü kapatır, İnegöl'ü sular altında bırakır ve yer yer göller peyda olur. İşte bu gölleri ilk gören Türk cengâverlerinden birinin "Eey... Ne göl? Ne göl?.." demesi üzerine **İnegöl**'ün adı ortaya çıkar (Olgun 1989: 126-127).

25. İyeli Göl

Bu efsane de bir Başkurt efsanesidir. Efsaneye göre, gölün iyesi vardır. O her gün seher vaktinde güzel bir kız şekline giriyor ve gölde özene bezene yıkanıyormuş. Yöredeki insanlar onu bir türlü yakalayamıyormuş. Delikanlının biri de bir plânla göl iyisini yakalar. Bu hâdiseden sonra iye gölü terk etmiş; göl de kurumuştur. Gölde bulunan bu iyeden dolayı da gölün adı **İyeli Göl** olur (Aetbaeva 1998: 111-112).

26. Kanlı Göl

Bu efsane bir Azeri efsanesidir. Bir gölün yanında bulunan ekin yerinde çift süren baba bir ara oğlunu öküzlerden birinin yerine koşar. O sırada öküzlerden birinin *samı bağı* kırılır. Baba samı bağı örerken bir de bakar ki öküzler göle doğru hızla ilerlemektedir. Oğlan da boyundurukta yapışık. Öküzler oğlanı da alarak göl sularının derinliklerine dalıp giderler. Baba da acısından gölle danışmaya başlar. Bu efsanede de gölün kanlı olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bizce efsane bu yönüyle eksik olabilir. Oğlan öküzlerle beraber suda boğulduğu zaman veya öküzler oğlanı suda boğduğu zaman gölün yüzeyi kana bulanmış olabilir. Göl yüzeyinin kanlanması sonucu da gölün adı **Kanlı Göl** olur. Burada acılı babanın göle bir şiirle danışması da gölün yer-su ruhlarından biri olduğunun kanıtıdır (Oruç 1988: 60). Farklı bir coğrafyada bulunan aynı isimli **Kanlı Göl** efsanesine göre ise annesi ve babası tarafından sevdiğine verilmeyen bir kızın suya düşüp boğulması bu efsanenin temelini oluşturur. Bununla ilgili olarak üç varyant vardır: 1. Sevdiği kızla evlenemeyen âşık, hem ağlayıp hem de beddua ediyormuş. Gelin, düğününde misafirler arasında sallım bollum dolaşırken havuzdan (göl) çıkan meçhul bir kol, gelinin eteklerinden yakalayarak göle çekmiş ve gelin sular içerisinde kaybolup gitmiştir. 2. Gelin de genci çıldırmasıyla sevmektedir. İstemediği bir başkasıyla evlendirilmesine dayanamayarak kendini göle atmıştır. 3. Gelinin güzelliğine dayanamayan Su perisi gelini tuttuğu gibi suya çekmiştir. Yukarıdaki olaylar meydana geldiği zaman gölün yüzeyinin kanlandığını söyleyebiliriz. Bu sebeple gölün adı **Kanlı Göl** olmuştur (Baş 1974: 42-43).

27. Karagöl

Hızır bir köye varır ve köylülerden ekmek ister. Bir kadından başka hiç kimse ona yardım etmez. Kadının yardımı karşısında Hızır, "Haydi kızım, buradan gidelim; sakın arkana bakma. Burası şimdi batacak." der. Nitekim çok geçmeden köy batar, suya gark olur. Suyu gark olan bu köyün bulunduğu yerde bugün sularının *siyahlığı* sebebiyle **Karagöl** diye adlandırılan bir göl bulunmaktadır. Beddua sonucu oluşan göllerin adlarında geçen kara, acı, tuz, vb. olumsuzluk çağrıştıran kelimelerin göllerin kaynaklarıyla yakından ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Aynı motifleri taşıyan başka bir efsaneye göre de gölün suları karadır. Bu sebeple bu gölümüz de **Karagöl** diye adlandırılmıştır (Ergun 1997: 372).

28. Sapanca Gölü

Sapanca Gölü'nün yerinde bulunan küçük şehrin insanları yabancıların birine misafirperverlik göstermezler. Yabancı da şehri lanetler. Şehir, göl hâline gelen sular

tarafından yutulur. Sadece bir demirci (Pulluk tamiri yapan, sabancı), evliyai barındırdığı ve onu yedirip içirdiği için kurtulur. **Sapanca Gölü**'nün adı da buradan gelir (Görkem 1997: 115). Başka bir varyanta göre de, günlerden bir gün yaşlı bir dede bir köye gelmiş. Köyün başından sonuna kadar her evden ekmek istemiş ama hiç kimse ona yardım etmemiş. Köyün sonunda bulunan yaşlı kadın, az sonra fırından çıkacak ekmekten vereceğini söylemiş. Dede de bu kadının iyiliği karşısında “İneğini de al, arkana bakmadan yürü.” diyerek kadınla beraber köyden çıkmış ve o köye beddua etmiş. Az sonra köy sular altında kalmış, orada bir göl oluşmuş. Bu göle de vaktiyle yaşlı ninenin kocasının sapan yapmasından dolayı **Sapanca Gölü** denmiş. Ayrıca başka bir efsaneye göre de bu gölün adının sabanıyla çift süren çiftçiden dolayı da Sapanca Gölü olarak oluştuğunu görüyoruz (Karadavut 1999: 32). **Sapanca Gölü'nün Adının Esası** adıyla tespit ettiğimiz bir efsaneye göre ise Bir derviş karnı acıktığı için köyde ev ev gezer ve yiyecek bir şeyler ister. Fakat hiç kimse ekmek vermez. Yalnız tarlada çift süren yaşlı bir nine yemeğini dervişle beraber yer. Derviş de, “Nine, öküzünü sapanını al benimle gel.” der. Epey gitmişler ve arkalarına bakmışlar ki her yer suyla dolmuş, bir göl hâline gelmiş. Gölün adı da saban (çift sürme aleti, pulluk) kelimesinden dolayı **Sapanca Gölü** olmuştur (SÜ Arşiv, 124 numaralı dosya).

29. Siyah Göl

Bu efsaneye göre birbirlerine kavuşamayan sevgililer kendilerini Nemrut Gölü'ne atmışlardır. Bu olaydan sonra Nemrut'un rahatı kaçmış ve yeşil rengi siyaha dönmüş. Bu sebeple göle **Siyah Göl** de denilmektedir (Sakaoğlu'nun Arşivinden).

30. Sülük Gölü

Battal Gazi, Kerkenez Kalesi'ni fethettiği sırada, atının bacakları parçalanır ve yara olur. At serbest bırakılır. Serbest bırakılan at, yayıla yayıla içinde sülüklerin bulunduğu bir su birikintisine varır. Sülükler atın ayaklarındaki pis kanı emerler ve atın ayağı iyileşir. Battal Gazi de buranın adını **Sülük Gölü** koyar (Karadavut 1992, 204).

31. Tatlıkuyu

Hız. Ali'nin bastonunu yere vurmasıyla oluştuğuna inanılan Tatlıkuyu efsanesi hakkında birbirinden değişik efsaneler anlatılmaktadır. Bunlardan biri kısaca şöyledir: Hız. Ali bu köyden geçip gidermiş. Geçip giderken oğlu, “Baba ben susadım.” diyor. Atlarından iniyorlar. Atın sikkesini çaktıklarında buradan bir su çıkıyor. Oğlan suyu içince “Baba bu su çok tatlıymış.” diyor. Hız. Ali de “Peki oğlum, bu geyunun adı **Datlıguyu** galsin.” diyor. İnanışa göre çevre köylerdeki çiftçiler, ekin ve nohutlarını *bambıl* haşaratına karşı bu suyla mücadele ederlermiş. Sabah namazı vakti bu kuyudan bir ırbık su alıp giderler ve hastalıklı tarlalarının etrafını suyla çizerler. Sadece bir kapı aralığı bırakırlar ki ki bambıl oradan çıkıp gitsin. Tatlı Kuyu köyü de adını bu kuyudan almıştır. Doğum yapamayan kadınlar da kuyunun suyundan içerler ve çocuk sahibi olurlarmış. Kaynak şahsımızın bir yakını da bu yola başvurmuş ve bir kızı dünyaya gelmiştir. Adını da *Tatlıgül* koymuşlar (Peker 2006: 31).

32. Tuz Gölü

Efsaneye göre, *Alyki* olarak bilinen şimdiki Tuz Gölü'nün bulunduğu yerde çok eskiden kötü ve cimri bir kocakarıya ait verimli bir bağ varmış. Bir gün yaşlı bir derviş, yoldan geçerken bu bağı görmüş ve yaşlı kadından bir salkım üzüm istemiş. Yaşlı kadının, “Bu yıl bağım kurudu ve hiç üzüm vermedi.” demesi üzerine derviş de “İnşallah duzunan buz olasın. Gelip geçen seni taşlasın da hayır yüzü görmeyesin.” diyerek

beddua etmiş. Yaşlı kadın da o anda taş kesilmiş, bağ ise **Tuz Gölü'**ne dönüşmüş. Burada da yukarıdaki iki efsanemizde karşılaştığımız ilgi söz konusudur (Bağışkan 1997: 46-47).

33. Üzüm Bağları ve Yedigöller

Bağcılıkla uğraşan baba, içmek için kızından su ister. Babası suyun içindeki sert tabakayı fark ederek kızına göçme zamanlarının geldiğini anlatır ve oradan göçerler. Göçtükleri o yerde de yedi ayrı yerden su çıkmaktadır. Bunun için buraya **Üzüm Bağları ve Yedi Göller** denir (Koçak 1987: 10-11).

34. Yedigöller

Bolu Beyi'nin oğlu, vaktiyle, şimdiki Yedigöller'in olduğu bölgelerde avlanıyormuş. Genç, bir beyaz güvercinin peşine takılmış. Daldan dala konan güvercin, sonunda Yedigöller'in bulunduğu bir yere gelmiş. Oğlan; tam yayını gerip, okunu salacağı sırada güvercin, dünya güzeli bir kız oluvermiş. Kızın güzelliği karşısında eli gevşeyen gencin oku Peri Kızı'nın kalbine isabet etmiş. Bir ah sesi, bir kara bulut, bir gök gürültüsü; yer kaynamış, gök ağlamış. Çağlayan dereler, kaynayan dağlar burada **yedi göl** oluşturmuş. Bu olaydan sonra o bölgeye **Yedigöller** adı verilmiş (Önder 1970: 3-4).

35. Yılkısıkkan / Yılkı Çıkan Göl

Eskiden Küktüş adlı bir Başkurt avcının Gök göğüs adında bir av köpeği vardır. Küktüş ve köpeği ormanda avlanırken bir delikanlıya rastlarlar. Delikanlı, Başkurt'tan köpeği kendisine vermesine karşılık gölden yılkı sürüsü çıkarabileceğini söyler. Anlaşırlar ve delikanlı köpek ile beraber göl sularına dalar. Aradan biraz zaman geçtikten sonra delikanlı bir kısrakla gölden çıkar. Avcıyı atına bindirir ve "İleriye doğru bak ve sakın arkana dönüp bakma." der. Kısrakın arkasından yılkı sürüsü çıkacaktır. Delikanlı ve köpek kaybolur. Avcı biraz ilerledikten sonra gürültü patırtı duyar ve arkasına bakar. O bakar bakmaz Gök göl'ün dibinden çıkan atların yarısı geri döner, yarısı da avcıyı izler. Bu hâdiseden sonra göle **Yılkısıkkan** (Yılkı Çıkan Çöl) adı verilir (Aetbaeva 1998: 108-109).

Sonuç

Adlarını özelliklerinden alan göllerini kısaca motiflerine göre inceledik. Bunların sonucunda gördük ki pek çok özellik göllerle ilgili efsanelerin adını oluşturabilmektedir. Daha doğrusu bu görüş bütün efsaneler için geçerlidir.

İncelemiş olduğumuz, 35 göl ile ilgili, varyantlarıyla birlikte 45 civarında efsaneden yola çıkarak Anadolu'da göllerin ad alışlarında şu hususları tespit ettik:

- Göl; adını, Hz. İbrahim'in kâfirler tarafından ateşe atılıp, ateşin göle dönüşmesi sonucunda o peygamberden almıştır: *Hz. İbrahim Gölü/Balıkçı Göl* (Urfa).
- Göl; adını, kendisine yardım etmeyen köylülere, saban veya sapançılıkla uğraşan bir dedenin beddua edip onları sulara gark etmesi sonucundan almıştır: *Sapanca Gölü* (Kocaeli).
- Gölün bir bölümü, orada boğulan bir gelinin adıyla anılır: *Gelin Boğan* (Adıyaman/Çelikhan).
- Göl; adını, sevdiği gençle evlenmesine izin verilmeyen ve son arzusu olarak da oraya kendi adının verilmesini isteyen Tortum adlı bir kızdan almıştır: *Tortum Gölü* (Erzurum/Tortum).
- Göl; adını, sevmediği biriyle evlendirilmeye çalışılan bir gelinin, düğün alayının

konaklaması sırasında, oradakilerin gözleri önünde sulara doğru dalıp gitmesi, kaybolması ve sulardaki en ufak bir kıpırdamanın da gelinin geleceğine yorulması olan “Gelin geldi!” söyleyişinden almıştır: *Gelin Geldi Gölü* (Erzurum/Ilıca).

- Gölün bir bölümü veya göldeki ada; adını, sevdiği Hristiyan kızla buluşmak için aralarındaki gölü her gün yüzmek zorunda olan bir gencin, bir gece sulara kapılarak can havliyle bağırdığı sevgilisinin adının zamanla bozulmasından almıştır: *Ahtamar, Akdamar* (Van).

- Göl; adını, her gün güzel bir kız şekline giren ve gölde her sabah özene bezene yıkanan *iyeden* almıştır: *İyeli Göl* (Başkurt).

- Göl; adını, arkadaşlarıyla yüzmeye giden Ali adındaki gencin suya dalıp bir daha çıkmaması ve arkadaşlarının, “Ali gelmedi!” söyleyişinin zamanla bozulmasından almıştır: *Ali Gelmez Gölü* (Elâzığ/Palu).

- Göl; adını, savaş sırasında gölden kaybolan, savaş bitince de geri dönen rengarenk balıklar bulunan bir havuzun bekçiliğini yapan Balıklı adındaki evliyadan almıştır: *Balıklı Göl* (Erzurum/Balıklı köyü).

- Göl; adını, her yıl etrafında panayır yapan Rumlar’ın ayrılırlarken bir kişiyi boğup göle atmalarından almıştır: *Can Boğ Gölü* (Giresun/Kavaklıdere köyü).

- Göl; adını, renginden almıştır: *Karaöl, Siyah Göl*.

- Göl; adını, derin veya dipsiz olduğundan almıştır: *Dipsiz Göl*.

- Göl; adını, efsaneye konu olan hikâyedeki konuşmaların zamanla bozulmasından/değişmesinden almıştır: *Eğirdir* (Isparta/Eğirdir), vb.

Bununla birlikte, göllerin kaynaklarını tek bir sebebe bağlamamız mümkün değildir. Şüphesiz bu makalede değerlendirmeye çalıştığımız göllerin (kaynak, çeşme, göze, vb.) oluşumlarında yukarıdaki motiflerin dışında başka motifler de etkilidir. Yine burada ele almadığımız bazı efsanelerin de bu yönden ele alınabileceğini tekrar belirtelim. Biz, efsane adı ile efsane içerisinde geçen mutlak benzerlikleri esas aldık. Bu çalışma Türk dünyası efsanelerine uyarlandığı zaman Türk efsanelerinde görülen ortak motiflerin etkisi şüphesiz daha iyi anlaşılacaktır. Dileğimiz bu çalışmayı Türk boyları efsanelerine taşımak ve Türk kültür birliğinin ortak damarlarının gösterilmesidir.

Summary

Myths are the proeses which have persuasive features and are about specific places, events and people. The subjects of places in the myths have an important portion. And the myths related with lakes are nearly the most common of all. In Anatolia, it is obvious that naming lakes is not only related with geographical features, but also related with the myths of the local inhabitants. The names of some lakes like “Ali Gelmez-Ali doesn’t come”, “Hafız Boğulan Yer-The Place Where Hafız (Koran Reader) Drowned”, “Gelin Geldi-The Bride Came”, “Hasan Boğuldu-Hasan Drowned” etc. were given in accordance with the myths of the regions. Naming a place with mythological reasons is very important in Onomastics Science. In this study, I am going to take stock of the lake myths collected all around Anatolia in terms of Onomastics Science.

Myths are named in many different ways. Mostly, the content of the myth and its name have similarities. The most important element which forms these similarities is the

motif of the myth. It is possible to see this feature in many myths about lakes. Actually, there exists a mythological relation between the names of myths about lakes and their legends. That is why we decided to deal with myths about lakes which are named for their features. Before telling you about the myths which have the features, here is a general overview about the myths which were studied in groups.

In **Bingöller** (A Thousand Lakes), there is an exact relation between the names of the myths and motifs of the myths. According to the legends, when mythological heroes running after aab-i hayat (elixir of life) see hundreds or thousands of lakes together, they are so appalled and they say, "There is not just one, there are a thousand lakes here!" The region was called *Bingöl*, *Bingöller* (A Thousand Lake/Lakes) thereafter.

In **Balıkli Göller** (Lakes with Fish), the same features are mentioned. After the prophet Ibrahim was thrown into a great fire, the fire turned into a lake and the wood into fish, that lake was named *Balıkli Göl* (Lake with Fish). It is believed that the fish disappeared and joined the battle in Turkish Peace Operation in 1974, and those fish are the spirit of a local holy man. As a result, the myths of the fish and the lakes are connected with the group of *Balıkli Göller*. Another myth in this group is the myth of a woman who throws herself into a fire when her husband wants her to do so, for showing herself to those who are not allowed to see her, and turns into a fish. The myth with this motif is also added to the list of lakes with fish.

The Myths about Lake Tortum and its Waterfalls are in the group in which the names are given for the heroes or heroines. In short, a girl named Tortum is forced to marry a man whom she does not want and eventually dies from sorrow. In accordance with her last will, the place is named "Tortum". There is not any sufficient information about the source of the name *Tortum* in the myths referring to the formation of the lake.

Myths about the Island of Akdamar are also among the ones which are named after heroes. A young man trying to swim across the lake in order to meet his lover loses his way because the light (a lit piece of wood, candle or lantern) goes out and gets drowned yelling "Oh Tamara! Oh Tamara!" That is why these myths are named after the Island of Akdamar.

In the myths about extraordinary creatures, the myth is named after the creature coming out of the lake: Lake Stallion, Lake Bull, etc.

This is a short examination of the lakes which take their name after their features according to their motifs. As a conclusion, we see that many features may source the names of myths about lakes. More precisely, this is true for all myths.

It is not possible to conclude the names of lakes in one single reason. Of course, motifs different from the abovementioned motifs are effective in naming of lakes or other water sources. It is likely to suggest that other legends, which are not mentioned above, may be examined in terms of name sources. We thought about the similarities between the given names and the myths. As a matter of fact, the same myths are considered in other sections.

KAYNAKÇA

- AETBAEVA, Feride (1998), *Başkurdistan'da Kültürle İlgili İnançlar*, Konya, (Bitirme Tezi).
- AKARSU, Mehmet (1979), *Kavaklıdere Köyü (Alucra) Folkloru ve Etnoğrafyası*, Erzurum, (Bitirme Tezi), 1.
- ALPTEKİN, Ali Bera (1993), *Fırat Havzası Efsaneleri*, Antakya, Tesfa Yay. Ltd. Şti. (Elazığ),
- BAĞIŞKAN, Tuncer (1997), "Kıbrıs Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi", *Halk Bilimi* (Kıbrıs), S 4: 46-47.
- BAŞ, Seyhan (1974), *Elazığ Folkloru*, Erzurum, (Bitirme Tezi).
- BORATAV, Pertev Naili (1978), "Ali Rıza Önder: Yaşayan Anadolu Efsaneleri-Kayseri 1955, 76 s. Yeni Erciyes Yay.," ; (Fransızcadan çev. İsmail GÖRKEM), *Millî Folklor*, 33, Bahar 1997, 114.
- DUMAN, Hüseyin (1987), *Bucak İlçesi Folkloru ve Halk Edebiyatından Örnekler*, Erzurum, (Bitirme Tezi).
- KAVCAR, Cavit – YARDIMCI, Mehmet (1998), *Efsanelerimiz*, Malatya İnönü Üniversitesi Basımevi.
- EGE, Erdiç (1992), *Konya (Ereğli) Folklorundan Örnekler*, Konya, (Bitirme Tezi).
- ERGUN, Pervin (1993), *Halk Anlatmalarında Hızır*, Konya, (Yüksek Lisans Tezi).
- ERGUN, Metin (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, C II., Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Ğıyleciddinova, S. (1987), *Tatar Halık İcatı – Rivayatlara Hem Legandalar*, Kazan, s. 256.
- GÖKŞEN, Cengiz (1999), *Giresun Efsaneleri*, Trabzon, (Yüksek Lisans Tezi).
- GÖRKEM, İsmail (1987), *Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve İncelemeler)*, Elazığ, (Yüksek Lisans Tezi).
- KARA, Ruhi (1993), *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yay.
- KARADAVUT, Zekeriya (1992), *Yozgat Efsaneleri (İnceleme – Metin)*, Konya, (Yüksek Lisans Tezi).
- KARADAVUT, Zekeriya (1999), "İznik Gölü'nün Oluşumu Efsanesi ve Suyu Gark Olma Motifi", *Tarla*, 5: 32
- KOCATEPE, Mustafa (1995), *Safranbolu ve Yöresi Folklor ve Halk Edebiyatı Örnekleri*, Konya, (Bitirme Tezi).
- KOÇAK, Selim (1987), *İspir Bölgesi Folklorundan Örnekler*, Erzurum, (Bitirme Tezi).
- KUZUCULAR, Emin (1976), "Bir Şarkışla Efsanesi: İkiz Oluk", *Sivas Folkloru*, 3 (36), Ocak.
- OLGUN, Yusuf (1989), *Tarihî Bursa Efsaneleri*, Bursa, (Doktora Tezi), 126-127.
- ORUÇ, Birsal (1988), *Efsanelere Göre Azeri Türkçesi'nin Ses Özellikleri*, Konya, (Yüksek Lisans Tezi).
- ÖNAY, Yılmaz (1976), *Van Folklorundan Örnekler Derleme*, Erzurum, (Bitirme Tezi).
- ÖNDER, Mehmet (1967), "Hikâye ve Efsaneleriyle Şehir Adları: Eğirdir", *Türk Folklor Araştırmaları*, 11 (219), Ekim, 45-53.
- ÖNDER, Mehmet (1970), "Yedi Göller", *Çağrı*, 152, Eylül, 3-4.
- PEKER, Selçuk (2006), "Tatlıkuyu (Ereğli/Konya) Köyüne Ad Veren Kuyu Etrafında Teşekkül Eden Efsaneler ve İnanmalar", *Erciyes*, Eylül, (29) 345, 31-32.
- SAKAOĞLU, Saim (1976), *101 Anadolu Efsanesi*, İstanbul: Damla Yay.
- SAKAOĞLU, Saim (1989), *101 Anadolu Efsanesi*, Ankara: KB. Yay. 2. bs., 30.
- Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi'nde 124 numaralı dosya. Efsane, Metin YAVUZ tarafından 24 Şubat 1989 tarihinde, Zülfiye**

MEYDAN (Niksar 1924)'dan derlenmiştir.

TÜRE, Hayriye (1994), *Isparta Gelendost Folkloru*, Konya, (Bitirme Tezi).

UYSAL, Ramazan (2000), *Antalya Serik Akçapınar Köyü Folkloru ve Halk Edebiyatından Örnekler*, Konya, (Bitirme Tezi).

YAĞBASAN, Kudret Yıldırım (1991), *Malatya Efsaneleri (Metinler ve İnceleme)*, Malatya, (Yüksek Lisans Tezi).

YAVUZ, Muhsine Helimoğlu (1988), *Diyarbakır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (Derleme-İnceleme)*, Diyarbakır, (Eklerle Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi).